

dr Kristijan Ristić

EKONOMSKA NAUKA I SAVREMENA EKONOMSKA KRIZA

Abstract

Da li bi svet bio bolji da njime upravljaju ekonomisti i da li tako misle i pišu makroekonomisti i njihovi udžbenici i časopisi. Gotovo sve u životu, za šta se ljudi, bore, svodi se, ipak, na ekonomiju. A tiče se, u biti, radnih mesta, zarada, penzija, štednje, investicija, rasta, izvoza, konkurencije, blagostanja. Zbog toga, profesionalni ekonomisti većito kritikuju one koji upravljaju svetom što od njega prave toliki kaos. Jednostavno, ekonomisti žarko žele da promene način razmišljanja ljudi kada bi se njima upravljalo više po njihovom ukusu. Zato i poznatom Samjuelsonu nije važno ko sastavlja (piše) zakone u zemlji već da li on može da piše ekonomske udžbenike u toj zemlji. Nova izdanja ekonomskih udžbenika uticala su na promenu ekonomskih pogleda na politiku i na ljude koji utiču na ekonomsku profesiju, koja je, tokom poslednje decenije, gotovo u potpunosti eliminisala i najgore vidove ekonomske nekompetentnosti. Naučna ekonomska mudrost odnela je prevagu, a nove ideje zbrisale su mogućnost povratka starog u ekonomskoj praksi. Tako i jeste ako se hvalimo. Ali, ko je kreirao raniju ekonomsku politiku koja je katastrofalno delovala i neminovno, stoga, propala. Samo ili najviše ekonomisti. Gde su one dugo hvaljene teorije planiranja, upravljanja tražnjom, dirigovanja industrijom i državnog vlasništva koje su tako sugestivno formulisane i vešto skrivale štetu. U ekonomskim udžbenicima, naravno!

Danas se, daju bolji saveti, koji se, doduše, opasno iskrivljuju u samom procesu prenošenja. Zbog toga su i političke odluke slabo fundirane zokretanjem unazad časovnika liberalnog izbora. Ali, danas se i dobre političke zamisli zasnivaju na lošoj ekonomiji. Argument nalazimo u tome što se privatizacija češće shvata kao način da se zaradi, a ne kao način da se unapredi konkurencija. Na tim osnovama i vlade često prikazuju deregulisanje kao nešto na šta ih prisiljava globalno tržište, a ne kao način da se poveća efikasnost privređivanja i podigne životni standard. Zbog toga su i politički programi loši programi; a loši su zato što se zasnivaju na lošoj ekonomiji. Ekonomisti su, u tom kontekstu, skloni da druge krive što ne razumeju njihove udžbenike, a ne sebe zašto ekonomija nije donela bolje rezultate¹.

Ključne reči: neoliberaliza, monetarizam, ekonomika ponude, deregulacija, makroekonomija, recesija, globalizacija, finansijalizacija, kejnzijanizam, inflacija, nezaposlenost.

Suton ekonomske nauke

¹ Dr Ž. Ristić, Fiskalni menadžment I ekonomija javnog sektora, Etnostil, Beograd, 2012. st. 164.

Ekonomiju je, naravno, veoma teško dobro predavati. Neupućenima ekonomija često deluje iznenađujuće (naročito zbog onoga što se ne može) i čudno (zbog onoga što se nepotrebno zatupljuje matematizuje). Ekonomska profesija je za to odgovorna, jer modele malo ko shvata, a činjenice ekonomisti nerazumno objašnjavaju. Osnovna načela mikroekonomije i bazični stavovi o ulozi cena i tržišta nisu sporna među današnjim ekonomistima. Ekonomisti samo nepotrebno traće vreme, vodeći polemike o spornim pitanjima, koja na manje - više diskutabilan način, proističu iz zajedničkih temeljnih principa. Stvar je u tome da javnost to dokuči, pogotovu kad joj je namera da razborito sudi o državnoj politici. "Javnost i njeni političari uvučeni su u večite prepirke o stvarnim efektima podizanja stopa ili smanjenja poreza na kamatnu dobit i sl. da bi zaključili da se ekonomisti u svemu razilaze i da nista ne shvataju. Dok god ekonomisti najglasnije raspravljaju o stvarima koje najmanje razumeju, a čute o temeljnim idejama koje ih objedinjavaju, male su šanse da se nešto promeni " (Economist) .

Najveća greška ekonomista je, ipak, ta što su dozvolili da je ekonomska politika najviše očekivala od vlada, koju su i sami savetovali. Statičnost je gotovo uvek nailazila na svesrdnu podršku ekonomista. Jedva čekaju da se pojave inflacija, nezaposlenost i tržišni propusti, pa da grunu iz svih topova. Ali, ekonomisti obično ne žure mnogo da postave pitanje da li će eventualni lek vladine intervencije u privredi pogoršati ekonomsku situaciju. Ekonomisti "stare škole" na tržišnu ekonomiju gledaju sa strahopoštovanjem. Oni i dalje smatraju da je tržište čudesna stvar, jer ljudi koji rade bez vidljive koordinacije i vođeni pretežno sopstvenim interesom uspevaju da ostvare bravuzorno korisne rezultate. Danas su, međutim, takvi udžbenici retka stvar da svoje čitaoce dovedu do takvog nadahnuća. Moderni udžbenici, ipak, poručuju da tržišta nisu savršena i da to mogu biti samo vlade, savetovani od ekonomista². Pa, koja je onda najbolja stvar za javnost: ekonomisti, vlade ili tržište. Jadno je to pitanje?

Nekada je Pol Samjuelson pisao da se ne treba zanositi modelima iz Azije, gde se uspeh privrede plaća gotovo ropskim položajem zaposlenih, već gledati na Austriju i Norvešku kao primere razvoja podobne za ljude koji pripadaju zapadnoj civilizaciji sa visokim poštovanjem individualizma. I kada su tada priupitali ondašnjeg austrijskog kancelara Krajskog kako uspeva da tako stabilno vodi ekonomiju, Krajski je mudro odgovorio da je to zato što su svi ekonomisti sa svetskom reputacijom otišli u veće i razvijene zemlje da ih usrećuju svojim idejama. Danas je američka stabilnost, posledica pragmatične politike, koju vode profesionalci, koji se ne zanose monetarizmom ili kejnzijanizmom. Rabin i Grinspen jesu antiheroji ekonomske teorije. U SAD zato niko više i ne poriče da američku privredu ne vode više velike revolucionarne ideje nego progmatizam. I, doista, sve što je manje revolucionarnih ideja, to je ekonomija zdravija. Doduše, ovaj zaključak

² Dr Ž. Ristić, dr S. Komazec i dr. K. Ristić, Globalni finansijski menadžment, Etnostil, Beograd, 2013. st. 141.

je moguć samo za već stabilne ekonomije iza kojih stoji i podjednako stabilna ekonomska politika. Zato Dornbuš, kao pripadnik "Nove paradigme", "peva" odu performansama ekonomije, koja, ipak, počiva na pragmatičnosti i koja mnogo ne respektuje velike ekonomske teorije. Projekti nove radikalne transformacije zasnovani na površnim „ekonomskim teorijama“ imaju relativno mali intelektualni značaj i gotovo nikakvu empirijsku potvrdu. Tzv. veliki ekonomisti izgubili su skromnost u predlozima i opreznost pred „strelovitim“ generalizacijama (Pol Krugman): Džefri Saks je svojim "metodama" kumovao socijalnoj katastrofi u Rusiji, međunarodne finansijske institucije su, takođe, svojim "specijalnim metodama", dosta je uradile na planu pretvaranja privreda azijskih tigrova u latinoamerički haos, a lider današnje "konzervativne revolucije" Njut Grinič, koji previše veruje u slobodno tržište, za gladnu decu kaže da "ona treba da se nauče odgovornosti i disciplini, i da shvate da im niko ništa ne duguje; oni treba da dobiju samo ono što mogu da dobiju na tržištu i ništa više" (Noam Čomski). Na svetskoj ekonomskoj sceni, dakle, vlada kolekcija cinika koji kreiraju i nameću ekonomske teorije na "plaćenim" projektima tranzicije, privatizacije i liberalizacije u formi globalizacije "neznanja" i mondijalizacije "izdate profesije".

U tom kontekstu, globalni jastrebovi tragaju za uspostavljanjem sveobuhvatne kontrole nad građanima, prirodnim bogatstvima i kapitalom u formi demokratske regulacije planetarnih tokova i transnacionalnih poslova (interesa). Takav mondijalistički trend prati opasan jaz između isforsiranog "kraja nacionalne države" i grandomanskih težnji ka "proliferaciji slabih država" uz odsustvo efektivnih globalnih demokratskih institucija. Da li je to "globalizacija sa ljudskim likom" i šta ostaje od teorije "održivog razvoja", koja propagira ekološki podnošljivu, socijalnu pravednu i efikasnu privredu.³

Globalistički (nominalistički) pogled na svet logičan je nastavak liberalizacije, koja je povezana sa privatizacijom državnih (javnih) preduzeća, povećanjem uloge privatnog sektora i preduzetničke inicijative smanjenjem uplitanja države u privredne tokove (deregulacija), povećanje slobode protoka finansija i stranih ulaganja. Globalizacija je, samim tim, novo ishodište ponašanja transnacionalnih korporacija, promena u tehnologiji proizvodnje i distribucije, ekonomije obima, ponašanja potrošača, liberalizacije spoljne trgovine i protoka kapitala, proširenja granica za lociranje preduzeća i ignorisanja važnosti blizine sirovina, proizvodnje i tržišta, i, naročito, ekonomske uloge nacionalnih granica. Simbol globalizacije jesu transnacionalne korporacije kojima se i domaće vlade udvaraju zbog stranih ulaganja u "globalnom trendu" širenja pseudo-vrednosti (globalni standardi za hranu), poput teletine (u čijoj se proizvodnji koriste hormoni) i genetički izmenjene hrane (semenska roba).⁴ Globalizacija, kao takva, ruši katedrale nacionalnih

³ Ekonomska politika, br. 2642-2643, od 9. decembra 2002., st. 42.

⁴ H. Holmen, Limits to globalization, European Review, 1997. st. 75-87.

vrednosti i nacionalne pripadnosti, i uništava lokalne zajednice da bi popločala stazu ka globalnom kapitalizmu (poput političke levice koja je permanentno hranila internacionalistički pogled na svet). Globalizacija, doduše, može da poveže nacionalne privrede, proširi tržište, omogući pristup novim tehnologijama u proizvodnji i distribuciji, osigura priliv stranog kapitala. Ali, globalizacija donosi i nesreće: povećava ranjivost ekonomski slabijih, ubrzava zahteve za prilagođavanjem i modernizacijom privrede, unosi nepredvidiva kretanja u tokovima kapitala, pridonosi špekulativnim napadima na domaću valutu, izaziva finansijske krize, brza prebacivanja proizvodnje i zaposlenosti iz zemlje u zemlju, i povećava ekonomsku i socijalnu ranjivost malih zemlja u razvoju.⁵

Globalitarizam nudi nadu za jedan bolji život i tehničku sreću čoveka. Ali, globalizacija nudi perfidno osvajanje vlasti i kontrolu nad kapitalom. Zato je invazija bogatih na ekonomskoj unificiranosti u trendu sa stihijom nagomilavanja kapitala. Nagon za bogaćenjem vodi u totalitarizam, pošto bogatstvo postaje nova agresija. A radi se o tome da se ekonomija ipak mora spiritualizovati, jer siromašne valja staviti pod zaštitu. Etičko je pitanje ravnopravnija i ravnomernija raspodela bogatstva, a ne samo ekonomsko ili socijalno (i ako je novac već postao religija). Globalitarizam ne sme da bude doktrinama razbarušen samo u ekonomskom smeru, jer bi na scenu mogla da nastupi politika "upotreba čoveka". Tada bi, doista, etiku i prirodu zamenili politika i profit, što bi gurnulo ljude u ropstvo plastične misli. Po prvi put, mondijalistički intelektualci već ne mogu da prepoznaju vlasnike vlasti kapitala, a njihova reč gubi bitku u odnosu na ekonomsku moć.

Jasno je da Evropska Unija želi da postane velesila (pored SAD) na ekonomskom, političkom i vojnom polju, jer poseduje jedinstveno tržište, zakonodavstvo, parlament, vladu (Ekonomska komisija), monetu (evro), vojsku (mimo NATO). Jedino se ne zna kakva će biti država: federalna, konfederalna, savez država ili evropska država od koje "svi" očekuju korist (subvencije u poljoprivredi, sredstva budžeta za prestrukturiranje privrede, resursi fondova za razvoj nerazvijenih područja, zaštita od konkurencije, stabilna valuta, priliv nove radne snage, odbrambena zaštita, unapređenje ljudskih prava, istinsku demokratiju, uravnotežen budžet, harmonizirane poreze, kontrolisan javni dug, veći životni standard i stabilan nivo cena i zaposlenosti, nove tehnologije, priliv stranog kapitala, infrastruktura)⁶.

Nadaleko čuveni saveti Melona da treba likvidirati deonice i likvidirati nekretnine, da bi se pročistio sistem od truleža, nije daleko od istine, pošto je sadašnja globalna kriza udarila kao grom iz vedra neba, iako je većina učenih glava predviđala nastavak ekonomskog uspona. Time je nobelovac Krugman iznova dokazao da su postojeća konvenciona ekonomska rešenja neuspešna, čak i

⁵ Dr M. Jovanović, Globalizacija i evropske vrednosti, Svet finansija 191/2002 st. 22-25.

⁶ OECD, Fiscal Federalism in Economics in Transition, Paris, 1991., st. 36.

kontraproduktivna.⁷ Između Džona Majnarda Kejnza i Milтона Fridmana nismo dovoljno naučili kako bi se sprečilo da se nešto ne ponovi, jer tzv. napredne ekonomije sa tzv. stabilnim vladama nisu imale nikakav odgovor na produženu stagnaciju i deflaciju. Scenario globalne propasti kao da je prepisan iz ekonomske istorije tridesetih, a vešti bankari MMF- a nisu sastavili pakete spasonosnih mera. Ali, ekonomska zgrada treba da je ozidana razumljivim jezikom, a ne jednačinama i dijagramima formalne ekonomije, koje su samo skele za podizanje intelektualne zgrade.

Nobelovac Lukas tvrdi da je makroekonomija nastala kao odgovor na Veliku depresiju i da je njen glavni problem prevencija depresije. Rečju, moderna makroekonomska politika je konačno razrešila problem cikličnog ekonomskog kretanja- kako inače voli da zaključi Ben Bernake. Stoga, ljudi mrze MMF, jer „on ne radi svoj posao kako treba“ : zahteva uvođenje mera fiskalne štednje, povećanje poreza, kresanje javne potrošnje i reduciranje budžetskog deficita, s jedne strane, i zahteva strukturne reforme, s druge strane, kao preduslov za odobravanje zajmova privredama u krizi. I, ako je to bila teorija, pokazala se, nažalost, prilično pogrešnom (Krugman), pošto je MMF, u ulozi spasitelja, „zabrljao“ dvostruko: udario na kamatne stope i nalegao na devizni kurs⁸. Naime, tzv. hedž fondovi, po Krugmanu, ne slede etimološko značenje engleske reči „to hedge“- umanjiti gubitak putem uloga, odnosno investiranja. U finansijama se „ hedžuje“ da bi se obezbedila sigurnost da tržišne fluktuacije ne okrnje bogatstvo. U praksi, međutim, hedž fondovi reprezentuju biznis transakcije da se izvuče što veća korist iz tržišnih fluktuacija. Sam prelazak iz „duge“ u „kratku“ poziciju, tj. špekulativna prodaja zajmljene, pa potom, prodate aktive sa očekivanim padom cena jeste u stvari „prazna“ prodaja, koja provocira pucanje „mehurića“ i povratak u carstvo ekonomije depresije. Povratak depresije, stoga, označava da se neuspesi ekonomike tražnje (nedovoljnost privatne potrošnje za iskorišćavanje punih proizvodnih kapaciteta) nedvosmisleno postali kočnica prosperiteta zbog čega je primetno došlo do pomeranja fokusa ekonomske misli sa ekonomije potražnje na ekonomiku ponude. Rezultat teorijskih rasprava, u krajnjoj konsekvenciji, glasi: manjak ukupne tražnje uspešno bi se samorazrešio kada bi plate i cene u situaciji rasta nezaposlenosti rapidno pale. Ali, cena u situaciji nadolezeće recesije ne padaju brzo, a ekonomisti neuspevaju da se slože zašto je to tako. Zato su rešenja ekonomista u javnosti izgubila kredibilitet, a „veliki“ ekonomisti neznaju da se usmere na dugoročni rast iz razloga što konvencionalna rešenja ekonomske politike nemaju nikakav uticaj. Globalna paraliza globalne recesije globalne ekonomije iscrpila je globalne rezerve megakapitala⁹. Rekapitalizovati recesionu finansijsku ekonomiju sa investicionim dopingom proizvodne strukture i tržišne konkurentnosti profitne

⁷ Pol Krugman, Povratak ekonomije depresije, Heliks, Beograd, 2010., str.3-5.

⁸ Ibidem, st. 9-10.

⁹ P. Krugman, op. cit., str. 124. i 192-194.

ekonomije nove zaposlenosti faktor rada i kapitala jeste globalni izazov, koje „desetkovano“ znanje ekonomista ne može da reši zbog neznanja „ekonomije zasnovane na znanju“.

Neoliberalistička ortodoksija i „kvazi“ ekonomija

Neoliberalna teorija, pod maskom monetarizma počela je da vrši uticaj u formi nove ekonomske ortodoksije, koja reguliše javnu politiku, prihvativši ideju da kejnzijizam mora biti odbačen kako bi se ekonomika ponuda koristila za izlečenje privrede od stagflacije. Centralne banke zajedno sa MMF postepeno napuštaju fiskalna ograničenja i stroga budžetska pravila da bi se nova politika okrenula obuzdavanju inflacije, ne obazirući se na posledice nezaposlenosti. Time je otpočela nova era deregulacije svega i svačega u korist neograničenih tržišnih sloboda premoćnih korporativnih interesa. Povećane su poreske olakšice za nove investicije radi preusmeravanja kapitala ka višim stopama prinosa. Otvorena je institucionalna praksa deindustrijalizacije i belosvetskog inostranog razmeštaja proizvodnih kapaciteta bez sagledavanja posledica nove rastuće nezaposlenosti. Konkurencija i inovacije postale su sredstvo u konsolidaciju monopolske moći sa najvećim kresanjem direktnih poreza u istoriji čovečanstva¹⁰.

Fleksibilni aranžmani tržišta rada omogućili su da svi benefiti, koji potiču iz rastuće fleksibilnosti u alokaciji rada, odlaze na kapital. Nezaposlenost je rasla u skladu sa neoliberalnom retorikom o dobrovoljnoj nezaposlenosti, koja raste zato što je „rezervna cena“ radne snage previsoka.

Neoliberalni zaokret ekonomskih ideja svodio se na kompleknu fuziju monetarizma (M. Fridmana), racionalnih očekivanja (R. Lucasa) , javnih izbora (Dž. Buchanan) i ekonomije ponude (A. Laffera) kako bi se pokazalo i dokazalo da je državna intervencija problem, a ne rešenje, i da je stabilna monetarna politika i radikalna poreska skraćanja zasigurno proizvode zdravu privredu. Ove nove ideje podržavali su svi prestižni univerziteti, koji su velikodušno finansirani sredstvima korporativnih fondacija . Fakulteti , poslovne škole i instituti postali su centri neoliberalne ortodoksije, koji su obučavali ekonomiste čitavog sveta, a naročito ekonomiste zemalja u tranziciji i ekonomiste za MMF i Svetsku banku, kao institucijama međunarodnih finansija. A to su bili ideali korporativnog liberalizma. Novoedukovani kadrovi prodajom javne imovine povećali su budžet i reducirali gubitački balas javnog sektra. Osmišena privatizacija sa smanjenjem troškova, kroz otpuštanje radnika, stvoreni su podsticaji privatnom kapitalu; kreirana je poslovna klima u kojoj su privatizacija i špekulativni prihodi išli ruku pod ruku kako bi se proširila lična i korporativna odgovornost, i povećala individualna i korporativna inicijativa sa inovacijama (radi konkurentne prednosti).

¹⁰ D. Harvi, Kratka istorija neoliberalizma, Mediteran, N. Sad, 2012. str. 14-15.

Neregulisana finansijalizacija sa deviznim špekulantima primorala je gotovo sve vlade evropskih zemalja da olabave evropski mehanizam deviznog kursa i da ne obrate pažnju na maglovitu i neistraženu ulogu hedž- fondova . Po Krugmanu hedž- fondovi po pravilu špekulišu pozajmljenim sredstvima i privlače (navlače) investitore. Kako je inače moguće da 25 menadžera hedž fondova zaradi oko 14. milijardi dolara, što je tri puta više nego što zaradi 80.000 njujorških nastavnika zajedno¹¹.

Deregulacija bankarstva, koja je proizvela špekulantske mehure u alokaciji kredita na tržištu nekretnina i fiskalna politika skraćanja ličnih i korporativnih poreza (radi podsticaja investicija) promenila su i misiju centralne banke , koja je do tada brinula o očuvanju pune zaposlenosti , a od sada prešla na borbu protiv inflacije, odnosno na makroekonomsku stabilnost.

Kolaps finansijskih mehura, izražen kroz poremećene cene aktive, kroz bekstvo radne snage, kroz bekstvo kapitala i kroz interna bankrotstva doveo je do ozbiljne depresije, koja je oborila privredni rast, snizila potrošnju i dvostruko povećala nezaposlenost. Ekonomske ideje su putem međunarodne konvergencije utemeljile neoliberalni program zasnovan na reduciranju fiskalnog deficita, na uravnoteženju budžeta i na kontroli inflacije, zaobilazeći punu zaposlenost i pravičnu raspodelu dohotka. Tako je neoliberalni program EU postao kamen temeljac makroekonomske politike, koji se oslanjao na rastuću autonomiju, koheziju malih i srednjih preduzeća, promenu uslova pozajmljivanja kapitala, lobiranje, mito, korupciju i involviranje u izbore. Neoliberalizam ipak nije mogao funkcionisati bez univerzalne tendencije uvećavanja društvene nejednakosti i rastiće marginalizacije, a da ne sakrije surovu realnost narastanja klasne moći u glavnim finansijskim centrima globalnog kapitalizma.

U talasu strukturnog prilagođavanja i neoliberalnih reformi, građani su prinuđeni da žive kao privesci tržišta. Štiglic i Krugman, zalažući se za reformu globalnog upravljanja sa boljim regularnim strukturama i čvršćeg nadzora finansijalizacije, oštro su nagazili na problem nejednakosti u visini dohotka i imovine, koje generišu strukturnu krizu i degenerišu strukturne reforme. I globalni privredni oporavak bez zaposlenja i sa stagnatnim zaradama svodi se ipak na neprekidni rast dugovno finansiranog konzumerizma, budući da se američka ekonomija (Amerika d.o.o.) bazira i dalje na ogromnom količinom kredita za održavanje njenog rasipničkog funkcionisanja. Dakle, ono što je „tranziciono“ na putu ka savršenom neoliberalnom svetu već se prepoznalo kao pogrešna utopisitčka retorika neoliberalizma. Ideali neoliberalne ekonomije već artikulišu želju za alternativnim društvenim odnosima.

Svetska ekonomska kriza zajedno sa implementacijom neoliberalnog projekta obelodanila je pomeranja glavnog težišta globalne ekonomije iz sektora proizvodnje

¹¹ P. Krugman, Okončajte ovu depresiju odmah, Heliks, 2012. st.75.

u sektor finansija, kao da privredna aktivnost više nije važna. Time je formalizovana primitivna privatna sloboda da se profitira na siromaštvu u formi tajno osmišljene privatne prednosti poput konkurencije, kao ključni podsticaj razvoja i generator monopola. Neoliberalno ograničavanje demokratskog načina upravljanja gurnulo je javno obrazovanje, zdravstvenu zaštitu i socijalne usluge u tržišni zagrljaj najurene države i siromašni sprud nekadašnjeg javnog sektora. Štiglicov „čudan“ svet je ipak moguć, pošto siromašne zemlje subvencionišu bogate zemlje jednako isto kao i što siromašni pojedinci subvencionišu ultrabogataše. Ironija je što su SAD kao liberalno-neokonzervativna država i Kina kao konfučijansko- neokejnzijanska država ostavile utisak globalno degradiranog uređenja iz prostog razloga što su SAD svoj konzumerizam masovno finansirale iz budžetskog deficita i globalnog javnog duga, i što je Kina svoje masovne investicije u fiksni kapital i infrastrukturu finansirala na osnovu neizmirivanja dugova korišćenjem nenaplativih plasmana¹².

Vašingtonskog konsenzus je oličenje „neoliberalizma“, čija je svrha pozajmljivanje svih zemalja po diktatu u formi deset tačaka „božijih zapovesti“:

1. Budžetska disciplina i napuštanje dugotrajne politike deficitarnog finansiranja,
2. Preusmeravanje javne potrošnje od neproduktivnih subvencija ka produktivnim ulaganjima,
3. Poreska reforma i smanjenje poreskih stopa i proširenje osnova za oporezivanje,
4. Liberalizacija kamatnih stopa i ukidanje ograničenja pri njihovom formiranju,
5. Kompetitivni kurs valute, koji odražava cenovnu konkurentnost domaće proizvodnje i izvoza,
6. Liberalizacija spoljne trgovine i posebno uvoza koji se najčešće ograničavao,
7. Liberalizacija stranih direktnih investicija, ali ne i kapitalnog računa,
8. Privatizacija, i promena vlasničke strukture,
9. Deregulacija, prvenstveno usmerena na olakšanje ulaska i izlaska firmi iz posla, a ne ostalih vrsta regulacije,
10. Zaštita privatne svojine, odnosno imovinska prava.

Nobelovac Krugman iznova reafirmiše Kejnzovu centralnu postavku: „Pravo vreme za štednju je vreme rasta, a ne vreme krize“; „ sada je vreme da vlada troši više, a ne manje“ i, to sve dok „privatni sektor ne bude spreman da ponovo gura

¹² J. Stiglitz i N. Serra (Ured), The Washington Consensus Reconsidered, Oxford University Press, Oxford, 2008.

privredu napred“ i, to u pravcu ekspanzivne politike stvaranja radnih mesta, a ne da vlada sprovodi „politiku štednje kojom se ukidaju radna mesta.“¹³

Sadašnja realnost je potvrdila staru izreku da ekonomisti znaju cenu svačega, a vrednost ničega iz prostog razloga, kako veli Krugman, što proučavaju samo kretanje novca, proizvodnje i potrošnje, ali ne i ono što je Ben Bernanke opisao, u svojoj knjizi „Ekonomija sreće“, kao tzv. samoprocenjeni stepen blagostanja.

Kriza, po pravilu, nanosi veliku štetu na kratak rok i ostavlja teške posledice na dugi rok, jer gotovo trajno snižava stopu rasta i zaposlenost. A dugotrajna nezaposlenost destruktivno deluje, kao što i niske poslovne investicije trajno podrivaju ekonomsku budućnost.

Niska potrošnja, po pravilu, donosi nisku zaposlenost, „zato što ono što ne može da se proda neće se ni proizvoditi, pa pošto nema potrebe za radnicima u proizvodnji oni neće ni biti zaposleni“¹⁴ Reč je zapravo o činjenici da je vaša potrošnja moj dohodak, a moja potrošnja vaš dohodak (Krugman). I građani troše manje nego što zarađuju¹⁵.

Makroekonomija se danas podelila na dve međusobno suprotstavljene frakcije, koje potpuno različito gledaju na suštinu recesije. U principu, radi se o tzv. morskim ekonomistima koji propagiraju kejnzijansko viđenje suštine recesije, s jedne strane¹⁶, i o tzv. slatkovodnim ekonomistima, koji kejnzijansko viđenje suštine recesije smatraju besmislenim; s druge strane Krugman pak smatra da su slatkovodni ekonomisti, u suštini laissez- faire puristi, koji su trijumfalno objavili kraj kejnzijanske ekonomije i proterivali sve kejnzijance iz učionica i časopisa. Lukasov projekat koji je mikrotemelje podario makroekonomiji sa matematičkim strogostima. No, njihovi novi modeli ipak nisu mogli da objasne osnovne činjenice o recesiji. I pošto je njihov projekat propao bili su prinuđeni da priznaju da kejnzijanska ekonomija ipak zvuči prilično smisleno i realno. Teorija realnog privrednog ciklusa konačno je obasjala put za sticanje novih profesorskih znanja na fakultetima na lomači odmetnutih akademskih makroekonomista. Tako je i „nova“ kejnzijanska teorija iznova našla svoje staro utočište na MIT-u, Harvardu i Princetonu, kao i u institucijama MMF i IBRD. Kejnzijanci su u „znak zahvalnosti“ bili čak spremni i da odstupe od stare pretpostavke da je tržište savršeno samoregulisano i savršeno racionalno kako bi aktivna državna politika protiv recesije ostala poželjna i superiorna u odnosu na klasičnu tržišnu ortodoksiju¹⁷.

¹³ P. Krugman, Okončajte ovu depresiju. Odmah!, Helix, Smederevo, Intercomerc, Beograd, 2012. st. XV.

¹⁴ P. Krugman, op. cit. st. 26.

¹⁵ P. Krugman, op. cit. st. 26.

¹⁶ Ibidem, str. 103.

¹⁷ Ibidem, str. 103.

Dugo vremena u SAD i EU se prebregavala činjenica šta se sve predaje na univerzitetima i, još važnije, šta se sve ne predaje na tzv. ekonomskim fakultetima, jer su sve međunarodne monetarne i finansijske institucije držale univerzitete i institute pod strogom finansijskom kontrolom u skladu sa imperativima neoliberalne ortodoksije. Dole su brojni ekonomisti bili zarobljeni čistim neznanjem, jer njihove teorije nisu odražavale koje mere valja preduzeti kada monetarna politika nije dovoljna.¹⁸ J. Fama i Dž. Kokrejn su čak i izneli agumentaciju u prilog naučnoj tvrdnji da fiskalni stimulansi ne mogu doneti ništa dobro; dok je R. Baro ustvrdio da je dobar deo fiskalnih stimulansa neutralisan padom investicija i privatne potrošnje, kao što je i R. Lukas neefikasnost fiskalne politike objašnjavao rikardijanskim jednačinama, mada nikada nije ni znao šta znači taj princip¹⁹. Kokrejn je otišao daleko, daleko u zaborav, kada je ustvrdio da „stimulans nije deo ni jedne lekcije koju studenti uče“ i da su se kejnzijanske ideje, kao bajke, pokazale netačnim. R. Lukas je i ekonomsku analizu K. Romer (Obamina glavna ekonomska savetnica) odbacio kao „traljavu ekonomiju“. A. Ljutiti R. Baro je stalno ponavljao da P. Krugman nije kompetentan da komentariše makroekonomske probleme. Podrivanje aktuelne politike u današnjoj tzv. petoj godini krize otkrilo je ipak obilno neznanje u makroekonomiji, kao celini, pošto je poslednje tri decenije ekonomska struka duboko zabrazdila u stranputice²⁰. Zato su i kreatori makroekonomske politike svuda podbacili, kako vlade tako i centralne banke i, naročito, međunarodne finansijske institucije.

U tom kontekstu, Stiglicova i Krugmana strahovanja su se ipak obistinila onog trenutka kada je došlo do pomeranja fokusa sa zaposlenosti na pitanje deficita i dugova²¹. Tadašnja politička razglabanja proizvela su opasnost od prevelikog deficita i zaduživanja gurajući nezaposlenost ispod tepiha. Strah od budžetskog deficita proizveo je tzv. fiskalnu štednju i oštro smanjanje javne potrošnje. Tako se i politički diskurs prebacio sa problematike zaposlenosti na budžetski deficit, iako nije tragedija da dug nastavi da raste sve dok ne raste brže od ukupnog ekonomskog rasta i rasta inflacije.²²

Smanjenjem javne potrošnje i neće smanjiti budući dug, pošto krizna ekonomija donosi manji dohodak i veću socijalnu potrošnju. Popraviti fiskalni izgled ekonomije u depresiji putem rezanja javne potrošnje, može da ispadne kontraproduktivno, jer je korist od fiskalnog rezanja mala, a cena velika. Nažalost zaokret od zaposlenosti ka deficitu unela je paniku koja je prevladala kod kreatora ekonomske politke, kojima je i stah od inflacije postao fantomska pretnja. Čak je i

¹⁸ P. Krugman, op. cit. st.109

¹⁹ Ibidem, str

²⁰ Ibidem str. 110.

²¹ Isto, str 115

²² Isto, str. 145.

upozorenje konzervativnog ekonomiste monetarizma Alena Melcera da će doći do oštrog porasta inflacije (zbog štampanja novca i vladinog deficita) palo u vodu.

Ekonomisti, poput Krugmana i Štiglica, znaju da do nekontrolisane inflacije neće doći dokle god je ekonomija u stanju depresije, u kojoj zamka likvidnosti pri niskim kamatnim stopama ne omogućava rastuću potrošnju dovoljnu za povratak punoj zaposlenosti. U tom kontekstu od posebne važnosti je tzv. bazna inflacija (Krugmanova fundamentalna inflacija) koja se meri izuzimanjem cena hrane i energenata iz indeksa cena i nije namenjena merenju troškova života već merenju tzv. inflacione inercije. Bazna inflacija (od recimo 4%) je u ovom trenutku korisna , jer deflacija otežava oporavak od depresije. Tu su gotovo sve centralne banke pogrešile: težile su niskoj stopi inflacije i zaboravile su na standard zdrave ekonomske politike u formi snižavanja fiskalnog stimulansa i odgovarajuće monetarne politike centralne banke i kamatne politike. Greška je što vlade teže smanjenju plata i penzija, jer to stvara problem dugovne deflacije.

Lažni spisak uzroka krize jeste velika ekonomska zabluda po kojoj je zavlдалo uverenje da je ekonomska kriza izazvala fiskalnu neodgovornost. Po toj priči sve evropske države ulaze u prevelike budžetske deficite i sve više tonu u prevelike dugove. Zato je bilo važno postaviti fiskalna pravila odgovorne države u formi: limitiranja budžetskog deficita i javnog duga u odnosu na društveni proizvod (u visini od 3%, odnosno 60%) pod imenom Mاستrihtovski sporazum o nenaučnim kriterijumima.

U zastrašujućim godinama „priznate“ recesije gotovo sve zemlje globalnog sveta „ložile“ su kolaps privatne potrošnje okretanjem ekspanzivnoj monetarnoj politici, odnosno smanjenja poreza i štampanju monetarne osnove. No, ubrzo je svetska finansijska i bankarska elita odbacila lekcije iz udžbeničke literature kako bi odjednom postalo moderno pozivati se na kresanje javne potrošnje , podizanjem poreza i povećanju kamatnih stopa u uslovima masovne nezaposlenosti. I kako Krugman konstatuje : evropskim kontinentom počinje da tutnje pozivi na fiskalnu štednju i na povećanje kamatnih stopa od strane Evropske centralne banke uprkos depresiji ekonomije evrozone u kojoj nema opasnosti od inflacije. Pobornici štednje, kao npr. A. Alesina sa S. Ardaniom, tobože su dokazali da štednja dovodi do privredne ekspanzije, što su novi tvorci ekonomskih politika žestoko branili širom sveta. No, sreća je što su istraživači MMF-a tokom prošle 2012. godine otkrili i zaključili da fiskalna štednja pre dovodi do ekonomske depresije nego do ekonomskog rasta. Protivteža budžetskoj štednji jeste snižavanje kamatnih stopa i/ili devalvacija, što znači da živimo ipak u svetu kejnzijanizma. Tome pak Pol Krugman dodaje: „ako pogledate što zagovornici štednje hoće-fiskalnu politiku usredsređenu na pitanje deficita umesto na stvaranje radnih mesta, i monetarnu politiku, koja se opsesivno bori protiv i najmanjeg nagoveštaja inflacije i diže

kamatne stope čak i u situaciju nezaposlenosti- sve to u praksi služi interesima kreditora, onih koji daju kredite, a ne onih koji se zadužuju i /ili rade da bi živeli²³.

Kreditori žele da vladama vrhovni prioritet bude nastojanje da im dugovi budu vraćeni i protive se svakoj monetarnoj akciji koja bilo da lišava banke dela zarade na kreditima (tako što održava niske kamatne stope) bilo da spušta vrednost potraživanja inflacijom.“²⁴ Samo se Gregori Mankju sa Harvarda, još na samom početku krize, zalagao za oštar rast ciljne inflacije federalnih rezervi. Olivije Blanšar, međutim, kao glavni makroekonomista MMF-a zalagao se da bi bilo bolje da centralne banke teže da inflaciju drže na nivou od 4% (a ne na 2 %), jer bi viša nominalna stopa inflacije mogla da ublaži ograničenja usled toga što kamatne stope ne mogu da padnu ispod nule.

Masovna nezaposlenost u praksi razara društvo i život, jer je nedostatak radnih mesta izraz neproizvodnosti sistema i nedelotvornosti ekonomije. A to je ključna i izrazita ekonomska nejednakost i socijalna nepravda. Smanjenjem prihodovne nejednakosti na dugi rok i sprovođenje kratkoročnih mera otvaranja radnih mesta, „iznova i iznova, uporno i uporno“, sve dok se ne dostigne cilj pune zaposlenosti, jeste ključ svake makroekonomske politike – veli Krugman. „ Ako je ekspanzivna monetarna i fiskalna politika u kombinaciji sa smanjenjem dugova način da se ekonomija pokrene,..., onda bi takva politika bila mudra i u nacionalnom interesu.“²⁵ „Pokazatelji da je fiskalna politika važna danas su jači nego ikada – fiskalni stimulans pomaže ekonomiji da stvor radna mesta, a smanjivanje budžetskog deficita smanjuje rast u namanju ruku u narednom kratkoročnom periodu“²⁶.

Svetska finansijska kriza i neoliberalistička koncepcija

Mudro osmišljena finansijska kriza i vešto dirigovana ekonomska recesija američkog liberalnog kapitalizma pokazale su svu međuzavisnost ekonomija članica EU i razotkrile su mogućnost prelivanja fiskalne krize iz zemlje u zemlju, degradirajući ekonomske i trgovinske mogućnosti, i konkretne modalitete pomoći država u evrozoni u finansijskoj krizi, posredstvom učešća u tzv. Paktu za stabilnost i rast, kao nove transevropske izmišljotine.

²³ J. Stiglitz i N. Serra (Ured), The Washington Consensus Reconsidered, Oxford University Press, Oxford, 2008.

²⁴ P. Krugman, op. cit, str. 211.

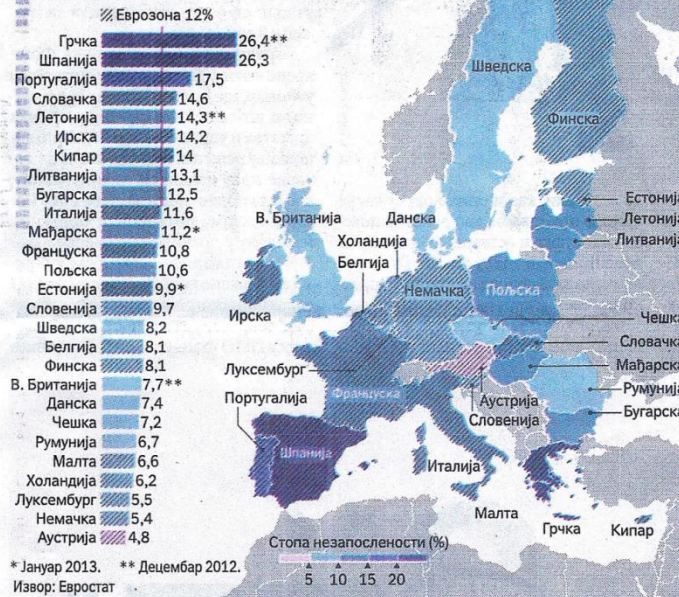
²⁵ Isto , str. 232.

²⁶ Isto, str. 232.

НЕЗАПОСЛЕНОСТ У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ

Стопа незапослености у државама чланицама ЕУ углавном је непромењена протеклих месеци.

Стопа незапослености у процентима – фебруар 2013.

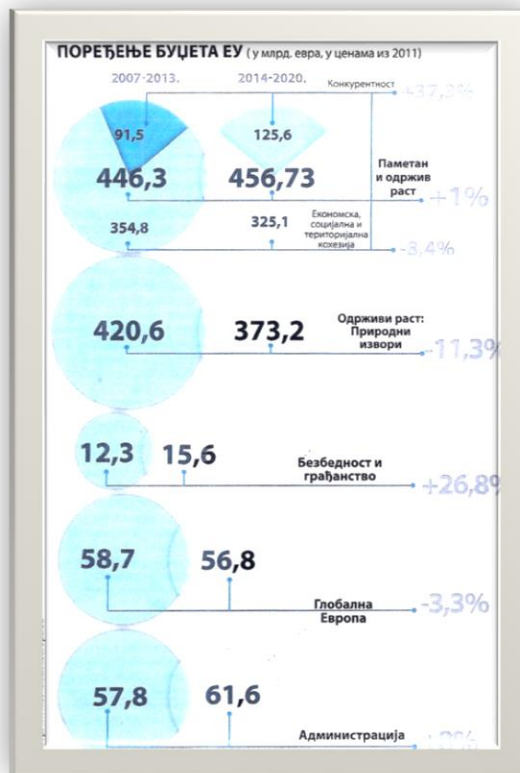
* Јануар 2013. ** Децембар 2012.
Извор: Евростат

ЕВРОПСКИ ЈАВНИ ДУГ

На крају трећег квартала 2012. јавни дуг држава еврозоне је у просеку износио 90 одсто бруто друштвеног производа (БДП), док је у целој ЕУ тај однос био 85,1 одсто

REUTERS

Veliki ekonomisti globalnog sveta, neznaju da objasne razliku između krize, recesije i depresije, jer je „tranzicija tranzicijom“ ušla u prvobitnu akumulaciju kapitala na istim krilima

Tako je sklepan novi model nultog investiranja u rak ekonomiju, koja ide unazad na pohabanim točkovima nadevropske potrošnje u formi tranzicije kroz tranziciju. Neizlečivi budžetski deficiti i narkomanski javni dugovi jesu amblem usidrene fiskalne krize integrisane sa dugoročnom ekonomskom depresijom. U tom ambijentu, i „reforma tzv. reforme“ promoviše trajnu finansijsku recesiju, koju ne „razbija“ ni novi model tzv. pametnog razvoja niti inovativna poreska politika, koja je primitivno instalirala „nenaučne, iz rukava date“ kriterijume EU. Pao je, dakle, i Mastriht; nova tranzicija oborila je i EU, jer su svi kriterijurni dati iz pocepanih rukava podkupljene nauke.

Globalna kriza prisilila je globaliste, tranzicioniste i profitere da otvaraju tržišta i banke (po svaku cenu), prenose kompjutere i podižu internet kako bi bogatom ponudom i ubedljivom reklamom oživeli ponudu i kod živih i kod mrtvih.

"Radi više da bi zaradio manje" jeste novo geslo da bi radnik danas u tranziciji i kapitalističkom svetu, od Njujorka do Tokija, sačuvao svoj kakav-takav posao, jer je za obespravljene i ponižene radnike „bolja smrt nego otkaz“. Novac je taj koji primorava ljude da se prodaju. Radnik tako postaje jeftina roba: sve je jeftiniji ukoliko duže radi i više stvara. I Platon je prinuđen da budi Marksa, jer je „fridmanomanija“ liberalnog fundamentalizma i MMF-ovskog dirižizma danas u svakoj državi tranzicije stvorila dve države: državu bogatin i državu siromašnih. Tranzicioni globalizam i jeste akumulacija bogatstva čija je posledica akumulacija bede²⁷.

Reganomija je predugo pumpala Fridmanove ideje sa laskavim obećanjima: manje birokratije, manje poreza, manje intervencionizma, više para, veće bogatstvo. Tako je kauboj započeo svoju kobnu ekonomsku perestrojku - fridmanliju trijumfalnog kapitalizma. Ekonomiji država nije potrebna. Svet je ekonomija države. Samo tržište ima pravo da reguliše ekonomiju. Taj mondijalizam zove se religija profita, koji mora da privatizuje ekonomiju; između tržišta i kapitala nema posrednika. Proradio je tako motor liberalizma.

Novi kapitalistički poredak fridmanovskog tipa prerastao je u digitalnog anđela-internet ekonomiju. Tako je internet postao sirovina jedne nove ekonomije-finansijskog kapitalizma, koji je u igra ubacio mašinu berze i akcija novih start-up firmi. Rad i proizvodnja bačeni su sada u drugi plan. Novac je postao jedini simbol vrednosti i uspeha. Otpočela je era dematerijalizacije i fajlova. Plaća se pozajmicima, kreditima i tapijama. Internet, kao virtuelna država, prodaje sveže akcije, ljute ideje,

²⁷ Dr. D. Ž. Marković, dr B. Ilić i dr Ž. Ristić, Globalna ekonomija, Etnostil, Beograd, st. 216.

kisele dugove, naprsle firme i načete banke. Finansije su potpuno slobodne- totalno deregulisane; zavlada je religija povećanja potrošnje i pozajmljivanja. Banke, obogaćene hipotekama, gumule su tapije u drage finansijske pakete i preprodavale jedna drugoj- na kapiji krize prezaduženih.- surprajms. Tada se pojavljuje novi Zoro - Alen Grinspen, po zanimanju predsednik Federalnih rezervi, koga je u fotelji štampača dolara namestio kauboj Regan.

Globalni ekonomski tokovi savremene ekonomije uveliko prevazilaze tradicionalne zakonitosti karakteristične za finansijsku nauku. Ideal tržišne ekonomije liberalizma posustaje pred naletom novokomponovane dogovorno-virtuelne ekonomije u kojoj poodavno ne važe gotovo nikakva „državna“ pravila. Sudbina neoliberalne ekonomije neće više zavisiti od toga šta je u naučnim knjigama rečeno već kako je „na nekom drugom mestu“ suđeno liberalnom fundametalizmu. Recesiona bujica raznela je privredno korito odakle je i potekla.

Danas, u globalnoj tranziciji, nisu samo bankrotirale banke, berze, preduzeća i institucije. Bankrotirale su i države i, još gore, bankrotirao je narod. Bankrotirao je ceo svetski neoliberalni kapitalistički poredak, urušila se praksa, teorija i filozofija turbo-liberalizma. Ekonomske nauke zatrpane su lažnim istinama i lakirovkama neznanja. Raspao se mit o „homo ekonomikusu“. Sve univerzitete, institute i fakultete, stoga, treba ugurati u laboratoriju za hemijsko čišćenje iznutra, profesore i nobelovce oterati u nezasluženu penziju i temeljno rekonstruisati zgradu ekonomskih znanja. Došao je kraj ere liberalnog tržišnog modela, jer iza riziko kazina varijante kapitalizma više ne stoji ni ortodoksni čuvar liberalnih pogleda MMF-a. Jedino se Srbija slepo drži „pokvarenog“ menadžmenta tranzicione recesije iz doba prvobitne akumulacije sa nommalnim sidrom inflacije, nezaposienosti, budžetskog deficita, javnog zaduživanja i kreditnog ropstva po konceptu retardirane ekonomije, zloglasnog korporativnog upravljanja i globalnog imperijalizma transnacionalnih korporacija.

Unija “silnih i bednih” od uvek je bila velika strategijska greška, koja se, evo, danas i priznaje na samom početku pregovora o transatlanskom tržišnom partnerstvu u formi tzv. Transatlanske unije tržišta kao nove forme mondijalističke geografije (od Kalifornije do Sofije). Smatra se da se transatlansko tržište jedino može ekonomski suprostaviti BRICS-u, kao garancija za demokratiju koja je religija mondijalizma i ikona američkog liberalizma i evropske socijale. Transatlanska ekonomija treba da se stavi na čelo globalizacije kako bi se izgradila moderna transatlanska federacija.

Napuštanje neoliberalne ortodoksije i povratak staro-novom državnom intervencionizmu reflektuje neubitnu činjenicu imperativnog smanjenja visoke nezaposlenosti, a dugoročno investiranje u ljude²⁸ i konkurentnost. Tako je

²⁸ Svetski naučnici upregnuti u korporativne jasje već su zaduženi da ubeđuju javnost da se zdravstveni problem isključivo mogu rešiti špricom, kao najnovije rešenje koje je vrhunska

preduzetništvo u epicentru globalne krize iznova postalo atraktivno posle ulaganja, pošto su i meka radna zakonodavstva i fleksibilna radna mesta promešena stvar. Preduzetnička ekonomija jeste nosilac inovacija i kreativnosti, i novi propulzivni faktor razvoja.

Nova preispitivanja temelja moderne makroekonomije treba da odgovore na pitanja šta je zaista ispravno u ekonomiji za savremeni realni svet, kako bi se izbegli uglančani samodrživi modeli i alati za koje njihovi autori tvrde da su definisani validno. Stagflacija u vremenskoj sekvenci 2008-2013. god. je, međutim, takav aprirozam već dovela u pitanje. U tom kontekstu, nobelovac Solow i prof. Touffut dokazuju da tzv. makroekonomski modeli izostavljaju nevoljnu nezaposlenost, da pogrešno pretpostavljaju savršenu mobilnost kapitala, da oholo ističu da je kriza nemoguća i da je nepotrebna antirecesiona politika²⁹. Na to je prof. Akerlof ukazao na neophodnosti uvođenja sociologije i institucionalne ekonomije u makroekonomiji i na neophodnost nadopune fundamentalne hipoteze o racionalnom ekonomskom ponašanju, novim postulatima o kredibilitetu, reputaciji i motivaciji. Stoga, suštinu nove makroekonomije treba da čine novi stavovi nastali na antikejzjanskoj tradiciji, jer su dosadašnji apstraktni modeli (a u prvom redu ekonometrijski) postali aksiomi, koji se nikada nisu dokazali i u koje se neosnovano verovalo. Zato je i teorija neutralnosti pala na ispitu isključivo iz razloga što su tzv. fundamentalni zakoni pretočeni u „božije zapovesti“.

U makroekonomiji su poznati fundamentalni zakoni o neutralnosti, kao i u fizici:

1. Nezavisnost investicija tekućih profita i za proizvođače i za potrošače postoji permanentni dohodak, a poslovne odluke isključivo zavise od granične, profitabilnosti investicija, što je i u krajnjoj instanci, osnovna Modiljani- Milerove teoreme.
2. Nezavisnost tekuće potrošnje od tekućeg dohotka u osnovi reflektuje osnovu Fridmanove teorije permanentnog dohotka i Modiljanijeve teorije životnog ciklusa potrošnje.
3. Filipsova kriva kao hipoteza o prirodnoj stopi nezaposlenosti razotkriva nepostojanje dugoročne nagodbe između inflacije i nezaposlenosti.
4. Rikardijanska ekvivalentnost i neutralnost javnog duga razotkrivaju činjenicu da je sadašnji dug budući porez i da je današnja aktiva sutrašnja pasiva, i da aktivna fiskalna politika nema nikakav realni efekat-računovodstveni trik.

medicina ponudila čovečanstvu. Medicina je ponudila menadžerima, nakupcima i prekupcima da od medicinske nauke naprave privatno preduzeće sa pogonima za proizvodnju novih bolesti i fatalnih lekova. Monstruoznim planom već su pridobijeni francuski roditelji koji su već dozvolili da iz dečijih krštenica nestanu reči otac i majka.

²⁹ R. Solow i J.P: Touffut (Ured.), What's Right with Macroeconomics?, Edvard Elgar, 2012.

5. Efikasnost tržišta kapitala razotkriva u osnovi svojevrsnu neutralnost paretovog tipa, što znači da su raspoložive i iskorišćene sve informacije o ulaganju kapitala.

Današnja velika i dugotrajna stagflacija ipak je osporila sve pomenute neutralnosti postavljanjem pitanja: (a) kako da pojedinac u uslovima krize ostvari permanentni dohodak, (b) kako da kompanije nastave da investiraju nezavisno od tekuće bilansne pozicije, (c) kako je javni dug neutralan kada vlade pribegavaju odgovoru novim fiskalnim stimulansima, (d) kako dokazivati odsustvo veze inflacije i nezaposlenosti kada je težište makroekonomske politike na savladavanju masovne i trajne nezaposlenosti i (e) kako su sva tržišta automatski efikasna kada se dogodila trajna globalna kriza.

Navedena pitanja ipak demantuju neutralnost, kao kamen temeljac moderne makroekonomije, koja mora biti preispitana, iz razloga što je problem u dogmatskom fundamentalizmu oličenom u tržišnom fundamentalizmu, koji je zavladao gotovo na svim ekonomskim teorijskim i praktičkim prostorima. Traženje pravih rešenja jeste novi izazov za modernu makroekonomiju poput principa otvorenosti za promene³⁰.

Neoliberalna ideologija je uspostavila monopol nad naučnim ekonomskim institutima. U tom kontekstu je ekonomija kao naučna disciplina izgubila svoj naučni karakter i postala polje ideologije, utopije i apstraktnih teorija udaljenih od stvarnosti, sa dozom podsmeha etabliranim autoritetima. Ideologizacija ekonomije kao naučne discipline bitan je razlog zbog kojeg svetski renomirani ekonomisti uglavnom nobelovci, nisu predvideli finansijsku krizu iz razloga što je njihova slepost verovala u tržište koje stvara spontani red. Kejnzijanci i postkejnzijanci doživeli su sudbinu prognanih i nepodobnih, iako su se pokazali „kao najbolji na svetu”.³¹ I EU nije uspela da prihvati bar retoričko distanciranje od neoliberalne paradigme nego je upala u klopku deindustrijalizacije, koja je razotkrila da održivi razvoj ne može bez jake države (pogotovu države blagostanja koja je bila zasnovana na nacionalnoj državi). No, od države blagostanja ostali su samo viski budžetski deficiti i ogromni javni dugovi.

U SAD je javni dug naglo povećan od 7,9 u 2005. godini triliona dolara na fantastičnih 16,3 triliona dolara u 2012. godini (sa kamatnim opterećenjem od 359 milijardi dolara). Preti opasnost državi, koja troši novac, koji nema, da „napadne“ poreske obveznike za čak 5 triliona dolara godišnje (od 2013. godine). Sreća je što

³⁰ Otimanje vodenih resursa putem nasilne privatizacije sprovodi se uz pomoć zakona ugrađenih u Agendu 21 (sa Codexom Alimentarinsom), dok EU izvede konačan udarac etici donošenjem odluke da voda više ne spada u korpus ljudskih prava. Sve je duhu ekonomije promene i inovacija.

³¹ Erik Rejnert, *Spontani kaos – ekonomija u doba vukova*, „Čigolja štampa”, Beograd, 2010.

su kamate pale na 1,53% (tj. na tzv. istorijski minimum); inače da su se kamate zadržale na nivou od 15,32% iz osamdesetih godina bio bi to novi početak razarne dužničke krize, koja bi iznova pokosila ekonomije brojnih zemalja globalnog sveta. Stoga američke kamate moraju biti ispod stogodišnjeg proseka (od 4,64%), jer bi se u protivnom američki spoljni dug povećao za 180%. Kamate, dakle, moraju da miruju iz prostog razloga što obaveze plaćanja kamata u narednim godinama ne smeju preći godišnji iznos od 1,3 triliona dolara koliko iznose godišnji američki prihodi. To je dokaz da se u celom svetu novac nudi u neograničenim količinama i po jeftinoj ceni³², iako nema rasta. Smatralo se i smatra da će jeftino pozajmljivanje biti plasirano privredi da bi se postakao rast potrošnje i tražnje što bi dovelo do privrednog rasta i do izlaska iz recesije. Ali, od toga nema ništa, jer je pala i računica Bil Grosa „da 4 dolara kredita generiše rast društvenog proizvoda za 1 dolar“. Danas je, međutim, potrebno više od 20 dolara kredita za 1 dolar rasta društvenog proizvoda.

Zašto je to tako, pitaju se ekonomisti; zato što banke beleže rast isključivo po osnovu nekamatnih prihoda, a ne putem prinosa od kamata (što je i osnovna delatnost banaka). Dakle, banke ne ostvaruju „zaradu“ putem plasiranja kredita nego putem trgovanja između sebe brojnim finansijskim derivatima kao eksplozivnim sredstvima (samozapaljivim i visokozapaljivim instrumentima). U bankarskoj praksi proizvodnja novca postala je globalna praksa na kapiji emitovanja „lakog“ novca (kako u SAD tako i u V. Britaniji, Japanu, EU). Trenutno, Japan izbija u prvi plan sa novim i beskamatnim kreditima da bi privredu izgurao iz začaran kruga recesije, zbog koje je i ušao u klopku prezaduženosti (od pet puta većih dugova od ukupnog društvenog proizvoda).³³ Tako se sa politikama jeftinog novca promovišu valutni ratovi na nevidljivim linijama ekonomskog fronta. U tom kontekstu, na kratak rok valutni rat dobija japanski jen. Na srednji rok valutni rok dobija američki dolar. Na dugi rat valutni rat dobija samo Kina i njen juan, odnosno rinmimbi³⁴. Od koga će zavisiti finansijska budućnost planetarnog sveta (mada bi juan već danas mogao da preuzme ulogu globalne rezervne valute). U ovom trenutku, samo evro klizi prema trajno gubitničkoj strani zbog svoje konstucione greške. Zato i američki investicioni

³² Banke trguju novcem koji je dobijen na poklon od Centralne banke, što je sastavni deo svetskih finansija, koje iznova recikliraju finansijsko smeće.

³³ Japan isprobava novi ekonomski eksperiment da zaustavi deflaciju, podstakne rasti povrati potrošačko poverenje. Model „Abenomiks“ koristi agresivnije monetarne podsticaje i fiskalne stimulanse u funkciji povećanja tražnje i nominalnih zarada.

³⁴ Svetskom monetarnom sistemu „preti“ opasnost od uzajamnog kreditiranja u juanima među zemljama članicama BRIKS-a sa insistiranjem na korišćenje domaćih valuta kako bi se uzdrmla predimenzionirana uloga dolara i eura. Čak je i nova razvojna banka BRIKS-a najozbiljniji konkurent MMf-u i svetskoj banci.

savetnici već sugerišu svojim klijentima da beže što dalje od evra, pa, samim tim, i od EU³⁵.

Rezime

U hladnom valutnom ratu, kao novo zaoštavanje u svetskim finansijama, države sve više manipulišu deviznim kursom na indirektan način putem agresivne monetarne politike, politike neograničenog obezbeđenja likvidnosti, politike niskih kamatnih stopa i mera kvantitativnih olakšica kako bi se oslabila valuta globalnih konkurenata (u formi tzv. svesne devalvacije). Pribegavanje aktivnom upravljanju kursom jeste zamena instrumenta domaće monetarne politike. Država slabi svoju valutu da bi izvozila više i time povećala sopstvenu konkurentnost i podstakla privredni rast. Manipulisanjem deviznim kursom pribegavaju razvijene zemlje (Japan i Švajcarska), industrijalizovane zemlje (Tajvan i Singapur), rastuće privrede (Kina, Tajvan i Malezija) i zemlje izvoznice nafte (Rusija, Norveška i S. Arabija) klako bi se zaposlenost i proizvodnja preselile iz jedne u drugu zemlju, pošto valute ne mogu oslabiti jedna prema drugoj u isto vreme. U eskalaciji valutnog rata Fx tržište postaje sve više primarno, jer prudencijalne mere i volatilitnost daju sve slabije rezultate. Naštampani novac, stoga, pretil da dovede do kolapsa međunarodnog monetarnog sistema, koji sve više koristi zlato kao kvazi valutu koju niko ne može da delvarvira. Zato su i pojedine centralne banke postale neto kupac zlata na globalnom tržištu.

Ofšor bankarski centri, poznati po niskim porezima i beskompromisnim čuvanjem bankarskih tajni, protive se Evropskoj šok terapiji u pražnjenju prenaduvaranih bankarskih balona. U evrozoni bankarski depoziti su za 360% veći od društvenog proizvoda, a svi beže od uvođenja poreza na kamatu na štedne uloge klijenata (osim Austrije i Kipra). Malta, Irska, Luksemburg, Švajcarska i Lihtenštajn jasno stavljaju do znanja da su postale jake podružnice američkih i evropskih bankarskih giganata, koji bi se, zbog nove bankarske šok terapije, prebacije u Hong Kong, Panamu, Singapur i Kajmanska ostrva³⁶.

U doba globalne ekonomske krize gotovo sve savremene države pribegavaju zaštiti domaćeg tržišta i domaće proizvodnje u formi raznih oblika državne pomoći. Evropska unija danas prednjači u „eksploataciji“ državne pomoći vertikalnog i horizontalnog tipa u visini od 1% društvenog proizvoda. U Srbiji državna pomoć iznosi 3% društvenog proizvoda, odnosno 5,7% od ukupnih javnih rashoda država.

³⁵ Zamor od štednje na periferiji eurozone razotkriva štetu od preskupe fiskalne konsolidacije. „Šišanje poveralaca kiparskih banaka jeste najnoviji i poslednji siton Zamora u spasavanju jezgra eurozone.“

³⁶ Ofšor bankarski centri na raznoraznim stranama globalnog sveta međunarodnih finansija prikrivali su capital ultrabogatih u ekvivalentu društvenog proizvoda SAD i Japana. Tajnost vlasničkih struktura i poreskim oazama godišnje je skrivala gotovo 30. mlrd. dolara. Tako je poreska utaja na osnovu ofšor jurisdikcije oprala nedeklarisana sredstva i formirala ofšor fondove.

U pogleda zaštite tržišta i posticanja rasta državnim merama među ekonomistima nema saglasnosti. Liberali su protivnici zaštite tržišta i podržavanja razvoja privrede, dok su neokejnzijanci pobornici zaštite domaće proizvodnje instrumentima državnog intervencionizma. I globalno ambiciozna i regionlno posustala EU svim raspoloživim sredstvima podstiče spoljnu trgovinu, žestoko brani domaće tržište i sve više klizi u protekcionizam (carinske i necarinske barijere, kontigenti, prelevmani, standardi, antidamping, subvencije, izvozni primovi, supsidije i refakcije), sa rasutim troškovima subvencioniranjem radnih mesta.

Protagonisti strogog reformskog desanta na posrnele ekonomije praktički priznaju da odloženi oporavak opterećuje javne finansije, jer izvoz i tražnja (potrošnja) nisu hedina nada tmurnog privrednog horizonta. Zato optimisti ostaju bez recepta za ekonomski oporavak jednako isto kao i pesimisti. Dakako, svi su oni i dalje ekonomisti.

Literatura:

1. Dr Ž. Ristić, Fiskalni menadžment i ekonomija javnog sektora, Etnostil, Beograd, 2012.
2. Dr Ž. Ristić, dr S. Komazec i dr. K. Ristić, Gblalni finansijski menadžment, Etnostil, Beograd, 2013.
3. Ekonomska politika, br. 2642-2643, od 9. decembra 2002.
4. H. Holmen, Limits to globalization, European Review, 1997.
5. Dr M. Jovanović, Globalizacija i evropske vrednosti, Svet finansija 191/2002
6. OECD, Fiscal Federalism in Economics in Transition, Paris, 1991.
7. Pol Krugman, Povratak ekonomije depresije, Heliks, Beograd, 2010.
8. D. Harvi, Kratka istorija neoliberalizma, Mediteran, N. Sad, 2012.
9. J. Stiglitz i N. Serra (Ured), The Washington Consensus Reconsidered, Oxford University Press, Oxford, 2008.
10. P. Krugman, Okončajte ovu depresiju. Odmah!, Helix, Smederevo, Intercomerc, Beograd, 2012. st. XV.
11. Dr. D. Ž. Marković, dr B. Ilić i dr Ž. Ristić, Globalna ekonomija, Etnostil, Beograd
12. R. Solow i J.P: Touffut (Ured.), What's Righ with Macroeconomics?, Edvard Elgar, 2012.
13. Erik Rejnert, *Spontani kaos – ekonomija u doba vukova*, „Čigoja štampa”, Beograd, 2010.